

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-88.1-17>

УДК 712.253(477.53-25)

Чорнощоків А.Є., Маслова С.А.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

ІМІДЖЕВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛТАВСЬКОГО МІСЬКОГО ПАРКУ «ПЕРЕМОГА» НА ЕТАПІ ЙОГО ЗАСНУВАННЯ

Анотація. Обґрунтована потреба у застосуванні методу віртуальної реконструкції до пілотного аналізу іміджевих трансформацій об'єктів садово-паркового мистецтва в умовах браку інформації та здійснено спробу його використання на прикладі Полтавського міського парку «Перемога». Сучасний міський парк «Перемога» є частиною колись великого ландшафтного простору південно-західного форштадту Полтавської фортеці і тому має меморіальну цінність, що дозволяє зараз визнавати парк об'єктом культурної спадщини місцевого значення. Застосування методу віртуальної реконструкції до розгляду іміджевих трансформацій цієї території дозволив встановити, що перший етап зміни іміджу пов'язаний із закінченням Російсько-турецької війни, коли з форштадту, місця оборонної звитяги ця місцевість перетворилася на передмістя з елітними володіннями, на територію приватного дозвілля. Встановлено наявність чинників можливого негативного іміджу цієї території серед різних соціальних груп населення міста.

Ключові слова: Садово-паркове мистецтво, культуроохоронне і природоохоронне законодавство, іміджеві трансформації, пілотний аналіз.

Chornoshchokov Anatoly, Maslova Svitlana
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

THE IMAGE TRANSFORMATIONS OF POLTAVA CITY PARK «PEREMOHA» AT THE STAGE OF ITS ESTABLISHMENT

Summary. The method of virtual reconstruction was applied in the pilot analysis of the image transformations of landscape art objects in the situation of absence of information. The attempt of the application was done on the example of Poltava City Park «Peremoha». The modern City Park «Peremoha» is a part of the once large landscape of the southwestern outpost of the Poltava Fortress and therefore has a memorial value, which now allows recognition of the park as a cultural heritage site of local significance. The application of the method of virtual reconstruction to the consideration of image transformations of this territory allowed us to establish that the first stage of image change is connected with the end of the Russo-Turkish war. That was when the outpost, a place of defensive victory, was turned into a suburb with elite possessions, into a territory of private leisure. The presence of factors of a possible negative image of this territory among various social groups of the city population is established. The determining factor in changing the image of this area to a positive was the visit of Catherine II in 1787. In anticipation of her arrival was the first park proposal for this suburb, recorded in the city plan in 1783 in the form of two different landscaping spaces: one – in the regular, the other – in landscape styles. Although, in general, the city plan was not implemented, but at the time of the Empress's arrival, the idea of a park was implemented, giving this area cultural value as a work of landscape art. During the next sixteen years before the creation of the first public city garden in 1803, this area was gradually formed as a leisure center of the city. It is noteworthy that due to the peculiarities of the terrain, the romantic park-building style introduced at that time, which combines the qualities of regular and landscape styles, was preserved in the plan of 1803 for a part of the territory set aside for the city garden. Signs of this style are not lost in all the transformations of the park of the XIX–XX centuries. They have become another reason for recognizing the park as a cultural heritage site of local significance.

Keywords: Landscape art, cultural and environmental legislation, image transformations, pilot analysis.

Постановка проблеми. Полтавський міський парк культури і відпочинку «Перемога» в 1970 р. рішенням Полтавської обласної ради народних депутатів визнано пам'яткою природи місцевого значення. З того часу в ньому неодноразово проводилися оновлювальні роботи, а зараз триває наступна реконструкція. Вчергове постала проблема узгодження різнонаправлених тенденцій: потягу до модернізації цього об'єкта культурної спадщини та намірів його збереження в автентичному вигляді. Це загальносвітова проблема, але надзвичайно актуальна і в сучасній Україні.

Упродовж ХХ ст. цивілізований світ створив систему запобіжників (запобіжних засобів) для збереження культурного і природного спадку у вигляді обсяжного культуроохоронного і природоохоронного законодавства. Країни, що приєдналися до угод і конвенцій, визнали закони

і постанови ЮНЕСКО, ІКОМОС та інших міжнародних організацій, зобов'язалися оберігати культурний і природний спадок на світовому, національному і місцевому рівнях, розробивши відповідний власний законодавчий пакет. У Законі УРСР 1978 р. «Про охорону і використання пам'яток історії та культури» твори садово-паркового мистецтва та природні ландшафти віднесені до пам'яток містобудування та архітектури. За категоріями оновленої кваліфікації у 1984 році Полтавський міський парк культури і відпочинку «Перемога» визнано пам'яткою садово-паркового мистецтва місцевого значення. Відповідно до діючого Закону України 2000 р. «Про охорону культурної спадщини» парк став об'єктом культурної спадщини місцевого значення. Базовим критерієм для визнання такого об'єкта пам'яткою культурної спадщини і запорукою його подальшого існування в цьому охоронному статусі є ав-

тентичність – збереженість попри будь-які зміни тієї характерної властивості, що становить його історико-культурну цінність і є предметом охорони цього об'єкта. У більшості випадків автентичність об'єктів культурної спадщини, особливо природних, з плином часу все ж поступово втрачається через іманентне старіння чи некоректне втручання. У той же час, як зверталася увага ще у Венеційській хартії 1964 р., навіть не видатні об'єкти можуть з часом набувати додаткової цінності як свідки історії, традицій тощо.

Важливим засобом збереження певної культурної спадщини культуроохоронне і пам'яткоохоронне законодавство визнає просвітницько-аналітичну роботу в напрямі популяризації предмета охорони цієї спадщини. Однак така робота має сенс, якщо її результатом стає не формальне підвищення обізнаності громадян, а перш за все, формування в соціумі позитивного іміджу об'єкта культурної спадщини як особливої цінності, що потребує шанобливого ставлення, дбайливого збереження і дієвої охорони. Позитивний імідж впливає на турботливе ставлення громадян до певного об'єкта культурної спадщини, водночас екстеріоризуючи його соціальну роль в певний історичний період.

Сутнісною особливістю іміджу об'єкта культурної спадщини є його штучна сформованість з використанням різноманітних інформаційних і проектних засобів та трансформувальний характер – здатність змінюватися під дією нової інформації, нових програм, нових засобів впливу тощо, кардинально відрізнятись в різних суспільно-політичних чи культурно-історичних обставинах. Він може включати, а може й ігнорувати наявність автентичності історико-культурної пам'ятки як цінності і предмета охорони культурної спадщини. Тож імідж об'єкта культурної спадщини служить не лише своєрідним репером актуальності відповідної цінності, а й опосередкованим свідченням її збереженості в конкретних історичних обставинах. Відтак розглядати його треба в ретроспективі трансформацій.

Аналіз досліджень і публікацій. Наукове вивчення сутності іміджу актуалізувалося в другій половині минулого століття, утворивши надзвичайно різноманітне проблемне поле сучасної іміджології, що постійно розширюється (Н. Барна, Ю. Палеха, Г. Почепцов, Л. Хавкіна, В. Шепель). Оперуючи поняттям «образ» (лат. – імідж), це поле включає від особистісних аспектів (О. Панасюк, О. Романенко) до геополітичних (В. Королько, С. Колосок, Т. Титаренко, Є. Тихомирова, В. Цветков). Воно охоплює як сферу ідеального (О. Скалацька, О. Трач), так і матеріального – природного (Д. Замятін, О. Павлов, Т. Рибаченко) чи штучного (Д. Візгалов, М. Живілова, С. Пищова, Л. Єременко). Зараз все більшого значення набуває відносно новий аспект досліджень «територіальна іміджологія», відомими фундаторами якої є Г. Берсон, І. Важеніна, Ф. Котлер, А. Панкрукін та інші. Імідж в цих дослідженнях переважно розглядається з точки зору маркетингу та PR-менеджменту. Пам'ятки садово-паркового мистецтва дослідники зазвичай використовують як приклади в контексті певної концепції маркетингу іміджу культурно-дозвіллевого (економічного, туристичного, конкурентоспроможного, презентаційного, іншого) потенціалу території. Зараз

увага українського маркетингу іміджу садово-паркового мистецтва переважно сфокусована на створенні методик розробки стратегії просування туристичної привабливості видатних національних пам'яток (парків Києва, садибних комплексів Софіївки, Качанівки, Диканьки та ін.). Серед опрацьованих іміджологічних джерел не виявлено досліджень іміджу Полтавського міського парку «Перемога», але вони в сукупності становлять теоретичну базу перш за все для обґрунтування мети ретроспективного дослідження іміджевих трансформацій цього парку.

Оскільки парк є структурною складовою історичної частини міста, відомості про нього містяться у багатьох працях істориків, археологів, краєзнавців, пам'яткознавців, присвячених історії та архітектурі Полтави. Різноманітними подробицями про територію, де згодом буде створений парк, виокремлюється одна з перших публікацій з історії Полтави В. Бучневича (Бучневич, 1902). Суттєве значення мають матеріали археологічних досліджень О. Супруненка, Ю. Пуголовка, К. Мироненка, В. Шерстюка та інших науковців щодо літописного поселення та укріплень козацької фортеці в межах заповідної зони парку. Важливими джерелами щодо особливостей побутування полтавської спільноти наприкінці XVIII ст. є дослідження Ю. Волошина, О. Коваленко, інш. Більш або менш розгорнуті відомості про Полтавський міський парк включені до путівників, енциклопедичних довідників, історико-архітектурних нарисів тощо (В. Волосков, К. Гладіш, В. Горбань, С. Кигим, А. Кудрицький, інш.). Презентабельне видання колективу авторів «Полтава: історико-архітектурний нарис» рясно ілюстроване світлинами та репродукціями живописних реконструкцій колишніх міських пейзажів, декілька з яких стосуються парку та його оточення. У сучасній архітектурній та музейній науці і практиці досить поширене використання методики віртуальної реконструкції для візуалізації пам'яток архітектури з допомогою 3D-моделювання (Румянцев, 2011, с. 23). Особливості цієї методики дозволяють розширити поле її застосування і на такі ідеальні (нематеріальні) об'єкти, як імідж території.

Аналіз існуючих джерел (у тому числі інтернет-ресурсу) дозволяє зробити висновок, що досить обмежена за обсягом інформація про досліджуваний парк повторюється в різних джерелах і її зміст набув усталеного характеру та свідчить про вичерпаність документальних джерел щодо цього. З одного боку, така усталеність полегшує використання цієї інформації як історичного підґрунтя для періодизації іміджевих трансформацій парку. З іншого – її лапідарність і дискретність створює ситуацію невизначеності іміджу парку в деякі періоди. Це спричиняє необхідність застосування евристичних методів дослідження і обумовлює ідею використання методу віртуальної реконструкції, який дозволяє за відсутності необхідної інформації відтворити імідж Полтавського парку «Перемога» у певний період за дотичними до теми історичними, культурологічними, мистецтвознавчими, дендрологічними та іншими даними про аналогічні приклади садово-паркового мистецтва, про домінуючі в той чи інший період паркобудівні тенденції, суспіль-

ні ідеали та очікування і особливо – про впливові світоглядні позиції щодо цього.

Мета статті: використовуючи метод віртуальної реконструкції, здійснити пілотний аналіз іміджевих трансформацій Полтавського міського парку «Перемога» на початковому етапі його зашнування.

Виклад основного матеріалу. Імідж території майбутнього міського парку був сформований заздалегідь до створення цього парку. Перший план Полтави з виділенням території «старого» і «нового міста» був створений іще в 1709 р. На ньому до території старого міста приєднана територія південнішого від Іванової гори мису. Проте, в останній чверті XVIII ст. Полтава все ще була мало впорядкованим провінційним містечком з чітким розплануванням центру та вільно розсипаними на пагорбах обійстями з традиційно побіленими дерев'яними хатинками, що так дивували навіть скептично налаштоване мандрівне панство, звикле бачити темні «ізби» російських «деревень». Це чи не єдине, що їх приємно дивувало: декілька цегляних будинків принципово не впливали на загальне непривабливе враження. Щоправда, на той час місто вже прикрашали чотири мурованих церкви в межах фортеці та дві в передмісті (Коваленко, 2012).

Особливе значення у панорамі міста відігравав ансамбль Хрестовоздвиженського монастиря з новою дзвіницею. Центральна частина міста на Івановій горі була досить щільно забудована і вважалася «...соціально престижнішим районом, адже саме там зазвичай розташовувалися двори представників полкової еліти та заможніх містян» (Волошин, 2016, с. 27). Найбільш заможні мешканці зазвичай мали по декілька володінь в різних частинах міста. Тож крім нерухомості в межах «старого міста», в новій його частині на залісених Кобищанському і Мазурівському схилах були володіння широко відомих козацьких родів Кочубеїв, Розумовських, Милорадовичів. Це була межава територія фортеці і форштадту, розділена оборонним валом і ровом для забезпечення міста від ворожих нападів, що після перемоги над Туреччиною втратила оборонне значення. Саме тут у майбутньому мав з'явитися перший Полтавський міський парк.

Для віртуальної реконструкції іміджу цієї території серед населення міста скористаємося запропонованою Ю. Волошином моделлю соціальної структури тогочасної Полтави, яка на його думку, в дійсності була «...доволі строкатою і не чітко окресленою» (Волошин, 2016, с. 91). Науковець розглядає як основні містоутворюючі соціальні компоненти козаків, міщан і духовенство, інших мешканців відносить до проміжних і маргінальних груп. За результатами його досліджень козаки (козацька старшина і прості козаки) становили близько 34,5% мешканців міста, міщани (купці, цехові ремісники, посполиті) – 23,7%, духовенство – 3,6%. Частина збіднілих козаків залежно від майнового стану входила до групи посполитих або підсусідків (проміжна група). Вірогідно, імідж території, привласненої козацькою верхівкою, у різних соціальних груп позиціонувався по різному.

У колі місцевої знаті на цей імідж впливала характерна риса того часу – погоня за російськими чинами. В. Кривошея щодо цього зауважує,

що «...у старшинському середовищі ще залишалися досить сильні автономістські тенденції...». Серед доказів він наводить таку цитату генеалога В. Сенютювич-Бережного: «сподобався царині наказ Безбородька, а на Україні його зненавиділи...». Автор коментує далі: «...проте зненавиділа лише частина патріотично налаштована козацької старшини. Інша ж частина стала в чергу до нього за підтримкою в отриманні російських чинів та дворянства» (Волошин, 2016, с. 331, 341). Серед перших в черзі були й Кочубеї, Розумовські, Милорадовичі. На місцевому рівні до цього додавалися і суто побутові чинники «конфліктної взаємодії» полкової адміністрації та міського магістрату, що виникала через «прагнення козацької адміністрації контролювати життя міста й поширювати на нього свою юрисдикцію» (Волошин, 2016, с. 77). Тому позиціонування іміджу означеної території в старшинсько-шляхетських колах залежало не лише від політичних переконань, а й від боротьби за місцеве лідерство чи банальних заздрощів, які визначали ставлення конкретної особи до збагачення цих господ, їх наближеності до імператорського дому тощо.

Можна припустити, що на імідж цієї території в колі рядового козацтва, цехових ремісників та посполитих накладалося сформоване значним поглибленням соціальної нерівності загальне негативне ставлення як до старшинсько-шляхетської, так і до російсько-дворянської верхівки. Адже старшина володіла біля 20 відсотками нерухомості міста, а складала всього 4,8 відсотків населення. Такі представники старшини, як А. Милорадович та Л. Розумовський переважно взагалі не проживали тут, нащадки В. Кочубея брали активну участь у житті міста. Козацька старшина, керівники магістрату, міська знать використовували владний ресурс у власних цілях, збагачувалися за рахунок міського бюджету, привласнювали міські землі, займалися здирництвом, примушуючи торговців, цехових ремісників, посполитих та жителів приміських сіл і хуторів сплачувати непосильні податки, виконувати різні дарові повинності тощо (Тронько, (Ред.), 2016). Досить показово, що на місці колишньої оборонної звитяги козаків виник новий підцентр міста – елітна територія комфорту нащадків колабораційної козацької влади, нової шляхти, нової української аристократії. Логічно припустити, що серед незаможних козаків така іміджева трансформація мала негативну оцінку.

Статус досліджуваної території серед міщан надзвичайно зріс завдяки ажіотажу, пов'язаному з відвідинами Полтави в 1787 р. російською імператрицею Катериною II, яка поверталася з подорожі до Криму та Причорномор'я. У тому році якраз минало 25 років її сходження на трон. Крім знакової перемоги у російсько-турецькій війні, невдовзі перед поїздкою нею були здійснені докорінні зміни в устрої України. На думку науковців, внаслідок цього серед переможних підсумків її правління була остаточна втрата Україною «...власної військової сили, власних державних інституцій і власної церкви. Це призвело до того, що українці на тривалий час втратили перспективу національного розвитку» (Рудинський, 1992, с. 134).

На цьому тлі цинічно виглядає те, як в душі російського патерналізму монархія, яка чини-

ла все, щоб «вік і ім'я гетьманів зникло», воліла тим не менш виглядати турботливою і милостивою «матінкою-государинею». Її станова політика полягала у спілкуванні й обдаровуванні дворянства, демонстрації прихильності до духовенства і купецтва, але місцеві міщани і селяни не удостоювались уваги (Бессарабова, 2003). Виокремлення у виданій у 1785 р. «Грамоті на права і вигоди містам Російської імперії» категорії «справжніх міщан» – одержувачів преференцій стало ефективним піаром імператриці в колах ремісників, купців, дворян, урядовців і духовенства, які мали нерухомість і землю в місті. Це вивищувало їх над збіднілими козаками і особливо над вихідцями з села, які тепер взагалі позбавлялися права бути міщанами та претендувати на відповідні преференції навіть в разі наявності маєтності в місті. Саме тоді було легалізовано зневажливо-скептичне ставлення городян до селянства, яке спостерігається подекуди і в наш час. На той час приїзд монархині мав породжувати у колективній свідомості облагодіяних міщан небезпідставне очікування нових перспектив щодо збільшення добробуту і сприйматися ними як можливість засвідчити перед нею свою відданість. Про ставлення ж пересічних українців до Катерини II та цієї події свідчить низка народних історичних пісень, де вона названа «вражою бабою», «вражою німкою», «вражою матір'ю» тощо (Микитась, 1993).

Та як зазначає російська наукиня Н. Бессарабова, можливо і було в суспільстві якесь невдоволення, під час цієї подорожі воно ніяк не проявлялося, хоча вона і визнає небажання деяких представників привілейованого класу витрачатися на це дійство. Але наукиня звертає увагу, що тогочасна преса, на яку зараз посилаються всі дослідники цієї подорожі, відображала не суспільну думку, а тенденційну офіційну точку зору, разом з тим слушно зауважуючи, що для провінціалів ця подорож була єдиною можливістю побачити імператрицю своїми очима (Бессарабова, 2003). Додамо: хоча всіх злиднених завбачливо й ізолювали, але масштаби пишного дійства зустрічі були такими, що і пересічні міщани могли отримати незабутні враження, виявившись випадковими свідками небаченого святкового шоу з феєрверками та пересування вулицями міста дивовижного кортежу з прикрашених восьмимісних фаєтонів у чисельному верховому супроводі.

Її приїзд заздалегідь ретельно готувався, тим більше, що спочатку він був призначений ще на 1785 р. і до 1787 р. було досить часу. Перш за все, за її указом землемірами Новоросійської губернії були попередньо розроблені варіанти розпланування міста (1780, 1783 рр.). За останнім з них вперше передбачалося створення саду в регулярному стилі у володінні Милорадовичів, а в пейзажному стилі – у володінні Кочубеїв (Кудрицький, (Ред.), 1992). Можливо, саме у передбаченні приїзду монархині ці колись залісені території і були привласнені можновладцями. Вважається, що на той час проект не був реалізований, хоча насправді потреба міста у садово-парковому об'єкті та ідея його розташування отримали документальне закріплення і були схвалені імператрицею (до того у місті не існувало парків відпочинку). Ця ідея поступово втілювалася до приїзду Катерини II, адже на облаштування зу-

пинок імператриці і побудову спеціальних будиночків виділялися чималі кошти з імперської казни та бюджету магістрату.

Головним організатором і режисером поїздки імператриці був Г. Потьомкін, який славився «...непомірним, перевершуючим всі мислимі межі честолюбством...», поєднаним з «примхливим самодурством», але при цьому відрізнявся ще й нестримною креативністю (Панченко, 1999, с. 465). Не має сумніву його намагання створити у Полтаві, як і в інших містах, незабутнє шоу для Катерини II та її зарубіжних гостей, серед яких інкогніто був навіть австрійський імператор Йосиф II.

Враховуючи негативні результати її владарювання в Україні, сценарій цього шоу був просякнутий цинічним символізмом: вїзд імператриці-переможниці під звуки канонади через триумфальну арку – зустріч з вірним військом – зустріч з покірними нащадками гетьманів – зустріч з відданими міщанами – зустріч з вдячним духовенством. Квінтесенцією цього сценарію був огляд військ та історична реконструкція бойових дій на полі Полтавської битви. Можна здогадуватися, що як і на всьому шляху Катерини II, місто було прикрашене подібно до описаного очевидцем графом А.-Ф. Сегуром: «...іноді прості халупи були так прикрашені квітами, розписаними декораціями і триумфальними воротами, що вигляд їх обманював погляд, і вони видавались якимись дивними містами, чарівно створеними замками, чудовими садами» (Панченко, 1999, с. 466). Варто додати ще й вибагливу ілюмінацію та феєрверки.

На А. Милорадовича, тоді помічника «довічного генерал-губернатора Лівобережної України» П. Румянцева, був покладений обов'язок організації будівництва й облаштування дорожніх станцій на шляху проїзду імператриці територією Катеринославського намісництва. Тож полтавський маєток його доньки М. Стороженко на елітній території не випадково виявився найбільш придатним для прийому високої гості і не викликає сумнівів, що він спеціально був облаштований, аби якомога більше догодити їй.

Треба зважати, що у другій половині XVIII ст. в російській культурі відбувся швидкий перехід від розквіту бароко в 1750-х до класицизму в 1760-х роках. Безумовно, серед іншого на це вплинув прихід на трон Катерини II – жінки з авторитарним чоловічим характером, якій імпонувала краса і логічність, репрезентативність і велич римської архітектури. Романтичні картини Р. Робера і графіка Д. Піранезі, відомості про нові відкриття стародавньої Італії (Геркуланум, Помпеї тощо) викликали у неї захоплення античними пейзажами, особливістю яких було поєднання строгих архітектурних форм з квітковими партерами, топіаріями, алеями для прогулянок та доміантою у вигляді тераси для огляду красивих краєвидів. Ідея саду, призначеного для розмірковувань, читання, неспішних філософських бесід, імпонувала імператриці, яка вважала себе ученицею Вольтера і старанно плекала образ «освіченої монархині». На її ставлення до паркобудування великий вплив здійснила також нова ідея «психологічного саду» Т. Вейтлі, книгу якого вона для себе навіть власноруч переписала і планувала видати її переклад. За твердженням

Д. Швидковського, у третій чверті XVIII ст. стало необхідним «...розважати глядача, його увага повинна пильнувати, його цікавість повинна бути збуджена...». Аналогічно античним, в такому парку немає необхідності у зміні краєвидів, їх можна розглядати «...з верхньої площадки восьмиповерхової пагоди...» (Швидковський, 2012, с. 160). Саме такі вподобання Катерини II знайшли наочне втілення у розплануванні пейзажного парку в Царському Селі з пірамідою, обелісками, висячим садом, тематичними павільйонами, штучним озером і найкрасномовніше репрезентовані Камероновою галереєю. Тож і в Полтаві мало бути створене щось бодай трішки подібне до описаного.

В. Бучневич наводить свідчення про узгодження Г. Потьомкіним та А. Милорадовичем місця зведення якоїсь будівлі в полтавських володіннях останнього (Бучневич, 1902). Не відомо, чи то йшлося про спеціальне будівництво будинку для прийому імператриці, чи то про зображений на відомій гравюрі Стадлера (ім'я в різних джерелах різне) з акварелі О. Кунавіна бельведер у формі мурованої трибанної будівлі з терасою на колонаді, названий у спогадах різних авторів альтанкою. На гравюрі бачимо господ на оглядовій площадці, що наводить на думку про графічну реконструкцію тієї альтанки. Враховуючи смаки імператриці і те, що її супроводжував австрійський імператор Йосиф II, цілком ймовірним видається, що то був бельведер. Слово бельведер означає римською «гарний вид», призначена для цього і названа так архітектурна споруда могла бути у формі величного палацу (як у Відні), або компактною альтанкою у формі ротонди з колонадою та оглядовою площадкою (як у Потсдамі). Краєвиди Полтави з цього місця дійсно найпрекрасніші у місті і це відповідало б уподобанням Катерини II. Зведення над кручею Мазурівського яру бельведера, але не в бароковому, а нібито у візантійському стилі, було алюзією на давнє походження ландшафтно-архітектурної ідеї і запозичення її авторами барокових ансамблів європейських монархів. Г. Потьомкін мав саме так зробити, щоб продемонструвати витончений інтелект та обізнаність своєї господині.

Але були у тому символізмі й інші, більш актуальні для неї мотиви, адже очевидці стверджують, що бельведер був створений саме у візантійському стилі. Тоді це можна розглядати як натяк на секретні домовленості між Катериною II та Йосифом II щодо так званого «Грецького проекту» (а ширше – «Східного питання»). Йдеться про плани завоювання Росією Константинополя, які російська імператриця почала обговорювати з Вольтером ще в кінці шістдесятих років. Створення так званої Грецької імперії, що подавалося як ідея відновлення Візантійської імперії, через вісімнадцять років по тому передбачало поставити на константинопольському престолі молодшого онука імператриці, завбачливо названого нею Константином для майбутнього утвердження спадкоємності від засновника Візантії. Австрійський імператор мав у цьому свій інтерес. На той час можновладці вже узгоджували майбутній перерозподіл південно-східних європейських територій. В часи поширення масонства та інших таємних організацій символіка такого рішення

була б зрозуміла утаємниченим придворним, першим з яких був Г. Потьомкін.

Зі спогадів вельмож-очевидців достеменно відомо лише, що вона нагороджувала Г. Потьомкіна в альтанці та здійснила прогулянку садом зі своєю фрейліною і основне – залишилася задоволеною. Отже, гіпотетично, сад міг бути зорганізований у вподобаному нею романтичному стилі, який поєднував певні елементи регулярного саду (топіарії, боскети, дерева у вазонах, відкриті перспективи) з удаваною природністю пейзажних парків (система хвилястих стежок, гніздові посадки дерев на газонах неправильної форми, альпінарії і міксбордери). Квітучий червень дозволяв створити і належні романтичному стилю зацвічені арки, берсо та розставити тимчасовий скульптурний декор в римському стилі.

Далі пошлемося на думку М.Я. Рудинського, що ці відвідини, обставлені «...з усією помпою сторіччя Людовіка XV...», остаточно пригломшили полтавців і залишили «...настільки глибокий слід в умах російських інтелігентів тай в народних масах взагалі, що навіть більшість студій про Полтаву, писаних її мешканцями, головним своїм пунктом мають місце Полтавської баталії і пам'яток, пов'язаних з Петром I» (Рудинський, 1992, с. 1). Це свідчить, що візит Катерини II кардинально вплинув на покращення іміджу Полтави в очах її мешканців. Зауважимо, що упродовж всього XIX ст. відвідини Полтави царствующими особами були досить регулярними, імідж Полтави як «найбільш славного з-поміж славних міст імперії» постійно підживлювався і врешті міцно закріпився у колективній свідомості громади на довгі роки вперед. Крім небаченої розваги приїзд Катерини II породив у колективній свідомості небезпідставне очікування можливостей для розвитку інфраструктури та економіки міста.

Додалися нові нюанси і до іміджу міської території на мисі між Кобищанським і Мазурівським ярами, яка фактично стала на той час другим центром міста, можливо, вперше набувши позитивного іміджу, адже набула статусу пам'ятки історії. Можна припустити, що саме імідж місця, де побувала і розважалася видатна особистість, сприяв подальшому стрімкому розвитку публічності цієї місцевості. Особливо коли садибу М. Стороженко придбав хлібосольний С. Кочубей, навколо якого постійно гуртувалося велелюдне коло місцевого та заїжджого дворянства. Л. Шевченко наводить спогади його нащадка, нібито у того щодня відпочивало щонайменше тридцять друзів (Шевченко, 2013, с. 614).

Тому ідея створення у цій частині міста громадського саду стала логічною, була продовженням тенденції, започаткованої планом 1783 р. і набула розвитку в новому проекті розпланування міста у зв'язку з отриманням Полтавою у 1802 році статусу адміністративного центру губернії. На відзначення цієї події з ініціативи генерал-губернатора князя О. Куракіна спеціально запрошений на посаду губернського архітектора М. Амвросимов розробив у 1803 р. свій перший план міста з міським садом на правій частині південно-західного мису та схилі Кобищанського яру. Хоча і цей план повністю не був реалізованим, та міський сад активними організаційними зусиллями князя у тому ж році вже був заснований і обне-

сений огорожею. Згідно із садово-парковими тенденціями того часу проект парку М. Амвросимова поєднував регулярну і пейзажну частини саду: газони, квітники й оранжереї, штучні озера в леваді Л. Розумовського і віковичну діброву С. Кочубея, тіністі алеї і затишні альтанки та каміни. Це сталося раніше, ніж був створений сквер на Олександрівській площі, де квіткові палісадники з'явилися лише в 1820 р., а дерева – у 1886 р. І навіть раніше створення на місці фортечних укріплень Петрівського проспекту у 1817 р. Перший Миський сад локалізував у собі імідж території приватних розваг еліти і в новому столітті почав відлік своїх власних іміджевих трансформацій як закладу громадського дозвілля.

Висновки. Сучасний міський парк «Перемога» є частиною колись великого ландшафтного простору південно-західного форштадту Полтавської фортеці і тому має меморіальну цінність, що дозволяє зараз визнати парк об'єктом культурної спадщини місцевого значення. Застосування методу віртуальної реконструкції до розгляду іміджевих трансформацій цієї території дозволив встановити, що перший етап зміни іміджу пов'язаний із закінченням Російсько-турецької війни, коли з форштадту, місця оборонної зв'язки ця місцевість перетворилася на передмістя з елітними володіннями, на територію приватного дозвілля. Встановлено наявність чинників можливого негативного іміджу цієї території серед різних соціальних груп населення міста.

Визначальним фактором зміни іміджу цієї місцевості на позитивний став візит Катерини II у 1787 р. Попри загальноневизначений цинізм цієї подорожі та негативну оцінку в наступні часи навіть в російському середовищі, для об'єкта нашого дослідження вона мала ряд позитивних наслідків. В очікуванні її приїзду з'явилася перша

паркобудівна пропозиція для цього передмістя, зафіксована на плані міста 1783 р. у вигляді двох різних садово-паркових просторів: один – у регулярному, інший – у пейзажному стилях. Хоча загальний план міста не був реалізований, але на час приїзду імператриці паркобудівна ідея була втілена, надавши цій території культурної цінності як витвору садово-паркового мистецтва. На певний час цей район міста став для міщан локацією найбільш захоплюючої події в їхньому суспільному житті. Садово-паркові ансамблі фактично набули статусу історичної пам'ятки як місця відвідин вініченосної особи, де вирішувалися державні справи, відбувалися зустрічі з представниками громадськості і вражаючі святкові заходи. Законодавчо зафіксоване значне соціальне розширення зробило значущим лише позитивний імідж території серед заможних міщан.

Упродовж наступних шістнадцяти років до створення першого громадського міського саду у 1803 р. ця місцевість поступово формувалася як дозвіллевий центр міста. Примітно, що завдяки особливостям рельєфу започаткований у той час романтичний паркобудівний стиль, у якому поєднуються якості регулярного і пейзажного стилів, був збережений у плані 1803 р. для частки території, відведеної під міський сад. Ознаки цього стилю не втратилися й при всіх трансформаціях парку XIX–XX ст. Вони стали ще однією з підстав для визнання парку об'єктом культурної спадщини місцевого значення.

Визначивши початком формування сучасного іміджу Полтавського міського парку «Перемога» як території громадського дозвілля останню чверть XVIII ст., здійснений пілотний аналіз іміджевих трансформацій на початковому етапі його заснування дозволяє визначити стратегію подальшого дослідження цих трансформацій.

Список літератури:

1. Бевз М.В. *Проблеми дослідження, збереження і реставрації об'єктів культурної спадщини* : зб. наук. пр. каф. реставрації і реконструкції архітектур. комплексів. Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т архітектури. Львів : Растр-7, 2014.
2. Бессарабова Н.В. *Путешествия Екатерины II по России в контексте внутренней и внешней политики: 1763–1767, 1780–1787 гг.* : автореф. дис. канд. ист. наук. Москва, 2003.
3. Бучневич В.Е. *Записки о Полтаве и ее памятниках: с планами Полтавской битвы и достопримечательностями г. Полтавы.* Изд. 2-е, испр. и доп. Полтава : Типо-Литогр. Губерн. Правления, 1902. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0002607
4. Волошин Ю. *Козаки і посполиті: Миська спільнота Полтави другої половини XVIII ст.* Київ : К.І.С., 2016.
5. Гамалія К.М. *Садово-паркові ансамблі України XVIII–XIX століть в історико-природничому контексті* : автореф. дис. канд. іст. наук. Київ, 2006.
6. Ігнаткін І.О., Вайнгорт Л.С. *Полтава: Історико-архітектурний нарис.* Київ : Будівельник, 1966.
7. Коваленко О. Мандрівка вулицями Полтави XVII–XVIII століть (Ч. I). *Historians, 16 November 2012.* URL: www.historians.in.ua/index.php/historia-i-pamyat-vazhki-hitannya/460-oksana-kovalenko-mandrivka-vulytsamy-poltavy
8. Кривошея В.В. *Козацька еліта Гетьманщини.* Київ : ІПіЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 2008.
9. Кудрицький А.В. *Полтавщина: енциклопедичний довідник.* Київ : Українська Енциклопедія імені М.П. Бажана, 1992.
10. Любченко О.М. *Парк в контексті дозвіллево-розважальних парадигм європейської культури* : автореф. дис. канд. культурології. Київ, 2011.
11. Микитась В. *Вініченосні розпутниці: історичні оповіді про «бабське століття».* Київ : Український письменник. 1993. URL: <https://www.e-reading.club/book.php?book=1017590>
12. Палеха Ю.І. *Іміджологія* : навч. посіб. Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2005.
13. Панченко А.М. Потемкинские деревни. В кн. А.М. Панченко *Русская история и культура: Работы разных лет* (с. 462–475). Санкт-Петербург : Юна, 1999.
14. Плисс М. Вольтер и Россия. *Партнер, 7(130).* 2008. URL: <https://www.partner-inform.de/partner/detail/2008/7/237/3064/volter-i-rossija?lang=ru>
15. Путро О. Катерина II Олександрівна та її політика стосовно України. В кн. В.А. Смолій (Ред.). *Енциклопедія історії України* (Т. 4: Ка-Ком). Київ : Наукова думка, 2007. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kateryna_II
16. Родичкін І.А. *Сади, парки і заповідники України.* Київ : Вища школа, 1990.

17. Рудинський М.Я. *Архітектурне обличчя Полтави*. Репринт. вид. Полтава : Метоп, 1992. URL: http://histpol.narod.ru/books/architectura/arh_face_polt.htm
18. Румянцев М., Смолин А., Барышев Р., Рудов И., Пиков Н. Виртуальная реконструкция объектов историко-культурного наследия. *Прикладная информатика*. 2011. № 6(36). С. 62–76.
19. Трач О.Ю., Кари́й О.І. Імідж, бренд та репутація: їх взаємозв'язок і вплив на розвиток територій, організацій та окремих осіб. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2011. № 706. С. 182–187.
20. Тронько П.Т. Економічний, політичний та культурний розвиток Полтави в XVIII–XIX ст. *Історія міст і сіл Української РСР*. 2016. URL: <http://ukrskr.com.ua/poltav/ekonomichniy-i-politichniy-stand-poltavi-v-xviii-xix-st>
21. Уривалкін О.М. Історія подорожі імператриці Катерини II на південь України. *Історичне краєзнавство* : навч. посіб. Київ : КНТ, 2006.
22. Швидковський Д.О. Історія англійського пейзажного парку. *Пространство и время*. 2012. № 1(7). С. 141–153.
23. Шевченко Л.С. Еволюційний шлях садиби С.М. Кочубея у Полтаві. *Містобудування та територіальне планування*. 2013. № 49. С. 610–618. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2013_49_75

References:

1. Bezv M.V. (Ed.) (2014). *Problemy doslidzheniia, zberezhenniia i restavratsii ob'ektiv kulturnoi spadshchyny* [Problems of research, preservation and restoration of cultural heritage sites]: zb. nauk. pr. kaf. restavratsii i rekonstruktsii arkhitektur. kompleksiv. Nats. un-t "Lviv. Politekhnik", In-t arkhitektury. Lviv: Rastr-7. (in Ukrainian)
2. Bessarabova N.V. (2003). *Puteshestviia Ekateriny II po Rossii v kontekste unutrennei i vneshnei politiki: 1763–1767, 1780–1787 gg.* [Travels of Catherine II in Russia in the context of domestic and foreign policy: 1763–1767, 1780–1787]. (Extended abstract of PhD diss.). Moskva. (in Russian)
3. Buchnevich V.E. (1902). *Zapiski o Poltave i ee pamiatnikakh: s planami Poltavskoi bitvy i dostoprimechatelnostiami g. Poltavy* [Notes on Poltava and its monuments: with plans for the Battle of Poltava and sights of the city of Poltava]. Poltava: Tipo-Litogr. Gubern. Pravleniia. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0002607 (in Russian)
4. Voloshyn Yu. (2016). *Kozaky i pospolyti: Miska spilnota Poltavy druhoi polovyny XVIII st.* [Cossacks and the Commonwealth: Poltava City Community of the second half of the XVIII century]. Kyiv: K.I.S. (in Ukrainian)
5. Hamaliia K.M. (2006). *Sadovo-parkovi ansambli Ukrainy XVIII–XIX stolit v istoryko-pryrodnychomu konteksti* [Garden and park ensembles of Ukraine of the XVIII–XIX centuries in the historical and natural context]. (Extended abstract of PhD diss.). Kyiv. (in Ukrainian)
6. Ihnatkin I.O., Vainhort L.S. (1966). *Poltava [Poltava]: Istoryko-arkhitekturnyi narys*. Kyiv: Budivelnik. (in Ukrainian)
7. Kovalenko O. (2012). Mandrivka vulytsiamy Poltavy XVII–XVIII stolit [A journey through the streets of Poltava in the 17th – 18th centuries] (P. I). *Historians*, 16 November. URL: www.historians.in.ua/index.php/istoria-i-pamyat-vazhki-hitannya/460-oksana-kovalenko-mandrivka-vulytsiamy-poltavy (in Ukrainian)
8. Kryvosheia V.V. (2008). *Kozatska elita Hetmanshchyny* [Cossack elite of the Hetmanate]. Kyiv: IPiEND imeni I.F. Kurasa NAN Ukrainy. (in Ukrainian)
9. Kudrytskyi A.V. (Ed.) (1992). *Poltavshchyna [Poltava region]: entsyklopedychnyi dovidnyk*. Kyiv: Ukrainska entsyklopediia imeni M.P. Bazhana. (in Ukrainian)
10. Liubchenko O.M. (2011). *Park v konteksti dozvillievo-rozvezhalnykh paradyhm yevropeiskoi kultury* [The park in the context of leisure and entertainment paradigms of European culture]. (Extended abstract of PhD diss.). Kyiv. (in Ukrainian)
11. Mykytas V. (1993). *Vintsenosni rozputnytsi: istorychni opovidi pro «babske stolittia»* [Crowned prostitutes: historical stories about the "grandmother's century"]. Kyiv: Ukrainskyi pysmennyk. URL: <https://www.e-reading.club/book.php?book=1017590> (in Ukrainian)
12. Palieka Yu.I. (2005). *Imidzhoholiiia* [Imageology]: navch. posib. Kyiv: Vyd-vo Yevrop. un-tu. (in Ukrainian)
13. Panchenko A.M. (1999). Potemkinskie derevni [Potemkin villages]. In A.M. Panchenko, *Russkaia istoriia i kultura: Raboty raznykh let* [Russian history and culture: Works of different years], pp. 462–475. Sankt-Peterburg: Iuna. (in Russian)
14. Pliss M. (2008). Volter i Rossiia [Voltaire and Russia]. *Partner [Partner]*, 7(130). URL: <https://www.partner-inform.de/partner/detail/2008/7/237/3064/volter-i-rossija?lang=ru> (in Russian)
15. Putro O. (2007). Kateryna II Oleksiivna ta yii polityka stosovno Ukrainy [Catherine II Alekseevna and her policy towards Ukraine]. In V.A. Smolii (Ed.). *Entsyklopediia istorii Ukrainy* [Encyclopedia of the History of Ukraine] (Vol. 4: Ka-Kom). Kyiv: Naukova dumka. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kateryna_II (in Ukrainian)
16. Rodychkin I.A. (1990). *Sady, parky i zapovidnyky Ukrainy* [Gardens, parks and reserves of Ukraine]. Kyiv: Vyshcha shkola. (in Ukrainian)
17. Rudynskiy M.Ya. (1992). *Arkhitekturne oblychchia Poltavy* [Architectural face of Poltava]. Reprint. ed. Poltava: Metop. URL: http://histpol.narod.ru/books/architectura/arh_face_polt.htm (in Ukrainian)
18. Rumiantcev M., Smolin A., Baryshev R., Rudov I., & Pikov N. (2011). Virtualnaia rekonstruktsiia obektov istoriko-kulturnogo nasledia [Virtual reconstruction of historical and cultural heritage sites]. *Prikladnaia informatika* [Applied Informatics], no. 6(36), pp. 62–76. (in Russian)
19. Trach O.Yu., Kariy O.I. (2011). Imidzh, brend ta reputatsiia: yikh vzaiemozv'iazok i vplyv na rozvytok terytorii, orhanizatsii ta okremykh osob [Image, brand and reputation: their relationship and impact on the development of territories, organizations and individuals]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnikha"* [Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic"], no. 706, pp. 182–187. (in Ukrainian)
20. Tronko P.T. (Ed.) (2016). Ekonomichnyi, politychnyi ta kulturnyi rozvytok Poltavy v XVIII–XIX st. [Economic, political and cultural development of Poltava in the XVIII–XIX centuries]. *Istoriia mist i sil Ukrainiskoi RSR [History of towns and villages of the Ukrainian SSR]*. URL: <http://ukrskr.com.ua/poltav/ekonomichniy-i-politichniy-stand-poltavi-v-xviii-xix-st> (in Ukrainian)
21. Uryvalkin O.M. (2006). Istoriia podorozhi imperatrytsi Kateryny II na pivden Ukrainy [The story of the journey of Empress Catherine II to the south of Ukraine]. In O.M. Uryvalkin, *Istorychne kraieznavstvo [Historical local lore]*: navch. posib. Kyiv: KNT. (in Ukrainian)
22. Shvidkovskii D.O. (2012). Istoriia angliiskogo peizazhnogo parka [History of the English landscape park]. *Prostranstvo i vremia [Space and time]*, no. 1(7), pp. 141–153. (in Russian)
23. Shevchenko L.S. (2013). Evoliutsiinyi shliakh sadyby S.M. Kochubeia u Poltavi [The evolutionary path of the estate of SM Kochubey in Poltava]. *Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia [Urban planning and spatial planning]*, no. 49, pp. 610–618. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2013_49_75 (in Ukrainian)